

BÖLÜM 6

II. MEŞRUTİYET'TEN CUMHURİYET'E DÖNEMİN SİYASİ YAKLAŞIMLARININ BİR YANSIMASI OLARAK DERS KİTAPLARI

Serap YASUBUĞA¹

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nde dönemin politikalarının yansıtılması açısından ders kitapları önemli bilgiler vermektedir. Fakat Osmanlı Devleti'nde kitap basımında yaşanan gecikmeler politikaların yansımaları açısından eksiklik oluşturmuştur. Nitekim; İstanbul'a 15. yüzyılda Yahudiler tarafından ilk baskı makinesi getirilmesine rağmen 1720'lere kadar Osmanlıca kitap basımı yapılmadığından bu durum eğitimi de olumsuz etkilemişti (Sakaoğlu, 2003: 38). Osmanlı Devleti'nde 18. yüzyıl başlarında matbaa kurulmasına rağmen bir yüzyıl boyunca basılan Türkçe kitap sayısı azdır. Nitekim; 19. yüzyıl sonlarında basılı ders kitapları, dini metinlerle birlikte 5 bin civarındaydı. Kitap sayısı ancak 20. yüzyıl başlarında 35-40 bini bulmuştur (Ortaylı, 1986: 161). Osmanlı Devleti'ne matbaanın geç getirilmesi ders kitaplarında istenen gelişmelerin sağlanamamasına dolayısıyla da temel bilgilerin yer aldığı dini eğitime ağırlık verilmesine sebep olmuştur.

Osmanlı Devleti'nde ders kitapları konusundaki eksiklikler karşısında çeşitli komisyonlar tesis ederek düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerden biri, 1851 yılında "*Encümen-i Daniş*" adında bir kurum teşkil edilmesiyle gerçekleştirilmiştir. Bu kurum mekteplerin ve açılacak Darülfünun'un ders kitaplarını telif ya da çeviri şeklinde hazırlayacaktı. Encümen-i Daniş 1862 yılına kadar faaliyetlerini sürdürmüştür (Akyüz, 1982: 126). Nitekim; mektep kitapları yazdırmak, onları incelemek ve bastırmak işiyle görevli olan Encümen-i Dâniş, bu görevi Meclis-i Kebir-i Maarif Daire-i İlmiyesine devretmiştir. Encümen-i Daniş dışında mekteplerin kitap işleriyle 1835 yılında kurulmuş olan Te'lif ve Tercüme Cemiyeti görevlendirilmiştir (Koçer, 1987: 189-190).

¹ Dr., Serbest Araştırmacı, serapyasubuga@hotmail.com, ORCID iD: 0000-0002-0718-5058
DOI: 10.37609/akya.3827.c1115

Maarif müfettişlerinin teftiş detaylarını ve teftiş sırasında izleyecekleri yolu göstermesi açısından oldukça dikkat çekicidir. Bu rehber niteliğindeki kitapçık hem çalışmada ele alınan 1924 yılını ihtiva etmesi hem de sorduğu soruları ve içerdiği detaylarla teftiş mekanizmasının işleyişini göstermesi açısından yeni devletin temel hassasiyetlerini ortaya koymaktadır. Bu rehber kitapçıkta müfettişlerin temel görevleri maddeler halinde açıklanmış ve müfettişlerin teftişleri sırasında hangi sorulara cevap vermesi gerektiği anlatılmıştır. (Aydın-Çomruk: 5-6).

SONUÇ

Toplumlarda gelecek nesillerin yetiştirilmesinde eğitim önemli rol oynamaktadır. Ders kitapları da eğitimle amaçların gerçekleştirilmesinde önemli bir araç olarak kullanılmıştır. Ders kitaplarının bu amacını Osmanlı Devleti'nde de görmek mümkündür. Nitekim; ders kitaplarının hazırlanması konusunda birçok faaliyet gerçekleştirildiği gibi bu kitapların içeriği konusunda da önemli adımlar atılmıştır. Bu adımlarda dini bilgiler önemli yer tutmuştur. Bu doğrultuda birçok kitap kaleme alınarak farklı mekteplerde çocukların eğitimi için kullanılmıştır.

Ders kitapları dini eğitimin yanı sıra Osmanlı Devleti'nin politik amaçlarını gerçekleştirme noktasında da önemli katkı sağlamıştır. Bu bağlamda özellikle II. Meşrutiyet'in getirmiş olduğu kavram ve yeniliklerin benimsetilmesi amacıyla birçok kitap kaleme alınmıştır. Bu kitaplarla aynı zamanda II. Abdülhamid aleyhtarlığı yapılarak meşrutiyet yanlısı bir nesil yetiştirilmeye çalışılmıştır. Bu nesli yetiştirme noktasında birçok yazarda katkı sağlamış, bu durumu dönemin süreli yayınlarında da görmek mümkün olmuştur.

Osmanlı Devleti'nde politik amaçlar doğrultusunda bir nesil yetiştirme noktasında ders kitaplarının rolünü Cumhuriyet döneminde görmek mümkündür. Böylece toplumun şekillenmesinde birçok faaliyetin yanında ders kitaplarının da etkinliği görülmüştür.

KAYNAKLAR

Arşiv

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA). BOA, MF. MKT. 22/39/1.

Süreli Yayınlar

Hakimiyet-i Milliye, (17 Temmuz 1337/17 Temmuz 1921).

İctihad, (11 Nisan 1329/24 Nisan 1913).

İkdam, (4 Şubat 1338/4 Şubat 1922).

Muallim, (15 Kanun-i Sani 1332/28 Ocak 1917).

Türkiye Cumhuriyeti Tarihinde Eğitim Araştırmaları (1923-1960)

Muallim, (15 Nisan 1334/15 Nisan 1918).
Muallim, (15 Kanun-i Sani 1334/15 Ocak 1918).
Servet-i Fünun, (26 Eylül 1329/9 Ekim 1913).
Tedrisat-ı İbtidaiye Mecmuası, (1 Kanun-i Sani 1327/14 Ocak 1912).
Terbiye Mecmuası, (14 Teşrin-i Sani 1334/14 Kasım 1918).
Terbiye ve Oyun, (1 Teşrin-i Evvel 1327/14 Ekim 1911).
Düstur, 1. Tertip, 2. Cilt.

Telif ve Tetkik Eserler

Ahmed Mithad, (1303). *Abdest ve Namaz*, İstanbul: Kırk Ambar Matbaası.
Ahmed Rasim. (1910). *Resimli ve Haritalı Osmanlı Tarihi*, İstanbul: İkbal Kütüphanesi.
Ahmed Rasim. (1914). *Yeni Usul Muallim-i Sarf*, İstanbul.
Akyüz, Y. (1982). *Türk Eğitim Tarihi Başlangıçtan 1982'ye*, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
Ali Nazima, (1311). *Çocuklara Malumât-ı Evveliyeye*, İstanbul: Kasbar Matbaası.
Ali Nazima. (1895). *Küçük Coğrafya*, İstanbul: Nişan Berberyian Matbaası.
Ali Nazima. (1891). *Küçük Tarih-i Müslimîn*, İstanbul: Kader Matbaası.
Alkan, M. Ö. (2008). "Osmanlı İmparatorluğu'nda Modernleşme ve Eğitim", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 6, Sayı 12.
Aydın, T.-Çomruk, S. "İstanbul Maarif Raporları Işığında Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Eğitimin Portresi", (Yayınlanmamış Makale).
Başgöz, İ. (2010). "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Türkiye'de Eğitimin Genel Görünümü", *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu* (7-9 Aralık 2005), (Haz. Murat Alper Parlak), Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
Black, F. H. (1995). "Okullar", *İstanbul 1920*, (Çev. Sönmez Taner), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
Cihan, A. (2007). *Osmanlı'da Eğitim*, İstanbul: 3F Yayınevi.
Emre, A. C. (1960). *İki Neslin Tarihi*, İstanbul: Hilmi Kitabevi.
Erdem, Y. T. (2015). "Maarif Nazırı Ahmet Şükrü Bey'in II. Meşrutiyet Dönemi Eğitim Politikalarına Katkısı", *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*, Sayı 32.
Ergin, O. (1977). *Türk Maarif Tarihi*, Cilt 1-2, İstanbul: Eser Matbaası.
Halil, *Fevâyizü'l-Etfâl*, İstanbul, 1875.
İsmail Cezmi. (1328). *Meşrutiyet-i Osmaniye Elifbası*, İstanbul: Tefeyyüz Kitaphanesi.
Koçer, H.A. (1987). *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu*, Ankara: Uzman Yayınları.
Mehmed Abdülkadir, (1911). *Çocuklarıma Elifba-yı Türkî*, İstanbul: Mürettibîn-i Osmaniye Matbaası.
Okay, C. (2000). *Meşrutiyet Çocukları*, İstanbul: Bordo Kitaplar.
Okay, C. (2001). *Nüzhet Sabit*, Ankara: Akçağ Yayınları.
Ortaylı, İ. (1986). *İstanbul'dan Sayfalar*, İstanbul: Hil Yayınları.
Pelissier, (1890). *İdman Birinci Kısım*, (Çev. Ali Nazıma), İstanbul.
Sakaoğlu, N. (2003). *Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
Sami, Ş. (2010). *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: Çağrı Yayınları.
Sünbülzâde Mehmed Vehbî, (1872). *Tuhfe-i Vehbî*.